

Cüneyt Evren

Tıp doktoru ünvanını İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi'nden 1991 yılında aldı. Uzmanlık eğitimini Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde (BRSHH) 1996 yılında tamamladı. Aynı yıl Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi'nde (AMATEM) başasistan olarak çalışmaya başladı ve 2006 yılında doçent oldu. Halen AMATEM İstanbul Klinik Yöneticiliği'ni, Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi Editörlüğü'nü, BRSHH Araştırma ve İleri Eğitim Merkezi (BARİLEM) Başkanlığı'nı yürütmektedir.

Kültegin Ögel

1964 Ankara doğumlu. Gazi Üniversitesinde tıp eğitimini, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde (BRSHH) uzmanlık eğitimini tamamlamıştır. 1995 yılından itibaren BRSHH Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi (AMATEM) Kliniği'nde çalışmaya başlamış, 2000 yılında ise ergen madde bağımlılarının tedavisi edildiği ÇEMATEM Kliniği'nin sorumluluğuna atanmıştır. Madde kullanımı ve bağımlılıkla ilgili 7 kitap yazmıştır. Türkiye Psikiyatri Derneği'nde iki dönem Merkez Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır. Halen Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Berna Uluğ

Tıp eğitimini Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde (HÜTF) 1982 yılında, uzmanlık eğitimini ise 1990 yılında tamamlamıştır. HÜTF Psikiyatri Anabilim Dalı'nda 1995 yılında doçent, 2003 yılında ise profesör ünvanını almıştır. Alkol ve Madde Bağımlılığı Üst Uzmanlık Eğitimini 1995–1996 yıllarında Johns Hopkins Üniversitesi'nde (Amerika Birleşik Devletleri) tamamlamıştır ve aynı üniversiteden Halk Sağlığı master (M.P.H.) derecesini almıştır. Halen HÜTF Psikiyatri Anabilim Dalı öğretim üyesidir. Türkiye Psikiyatri Derneği'nde iki dönem Merkez Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır. Türk Psikiyatri Dergisi Yardımcı Yayın Yönetmenliği ve Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yönetim Kurulu Başkanlığı görevlerini sürdürmektedir.

Alkol Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı

© Türkiye Psikiyatri Derneği (Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Türkiye Psikiyatri Derneği'nin yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.)

ISBN: 978-605-62537-4-4

Editörler:

Doç. Dr. Cüneyt Evren
Prof. Dr. Kültegin Ögel
Prof. Dr. Berna Uluğ

Seri Editörü:

Prof. Dr. Tunç Alkın
Türkiye Psikiyatri Derneği Genel Başkanı

1. Baskı: Eylül 2012, Ankara

Tasarım ve Uygulama:

BAYT Bilimsel Araştırmalar Basın Yayın ve Tanıtım Ltd. Şti.,
Ziya Gökalp Cad. 30/31, 06420 Kızılay, Ankara
Tel: (0312) 431 30 62

Baskı:

Tuna Matbaası
Bahçekapı Mah., 50. Sk., No: 7, 06370 Şaşmaz, Ankara
Tel: (0312) 278 34 34

Baskı Tarihi: 28 Eylül 2012

TÜRKİYE PSİKİYATRİ DERNEĞİ
ALKOL MADDE KULLANIM BOZUKLUKLARI
ÇALIŞMA BİRİMİ

Alkol Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı

Editörler:

Doç. Dr. Cüneyt Evren
Prof. Dr. Kültegin Ögel
Prof. Dr. Berna Uluğ

Seri Editörü:

Prof. Dr. Tunç Alkın
Türkiye Psikiyatri Derneği Genel Başkanı

Çalışma Birimleri Dizisi – No: 14

İçindekiler

Yazarlar.....	vii
Sunuş	viii
Önsöz	ix
1. Alkol Madde Kullanım Bozuklukları Epidemiyolojisi	1
<i>Gülcan Güleç</i>	
2. Alkol Madde Kullanım Bozukluklarında Etiyoloji	19
<i>Zeki Yüncü, Cabide Aydın</i>	
3. Alkol Madde Kullanım Bozukluklarında Tanı Ölçütleri	35
<i>Rabia Bilici</i>	
4. Bağımlılıkta Temel Kavramlar ve Tanısal Sınıflamalar.....	43
<i>Erdal Vardar</i>	
5. Alkol Madde Kullanım Bozukluklarında Tanı Araçları	53
<i>Artuner Deveci</i>	
6. Alkol Madde Kullanım Bozukluğu Olan Hastaya Yaklaşım	67
<i>Kültegin Ögel, Cüneyt Evren</i>	
7. Alkol İntoksikasyonu ve Yoksunluğu Tedavisi.....	77
<i>Cem Şengül</i>	
8. Opioid İntoksikasyonu ve Yoksunluğu Tedavisi	91
<i>Nesrin Dilbaz</i>	
9. Rehabilitasyon Döneminde İlaç Tedavisi	109
<i>Cüneyt Evren</i>	
10. Alkol Kullanım Bozukluklarının Tanı ve Tedavisinde Kısa Müdahale Yaklaşımı.....	127
<i>Yıldız Akvardar</i>	
11. Bağımlılıkta Depreşmeyi Önleme.....	139
<i>Kültegin Ögel</i>	

12. Madde Kullanım Bozukluklarında Ek Tanı.....	151
<i>Figen Karadağ, Berna Uluğ</i>	
13. Alkol Madde Kullanım Bozukluklarında Etik İlkeler ve Hukuki Yönü.....	173
<i>Yeşim Can</i>	
14. Davranışsal Bağımlılıklar.....	193
<i>Elif Mutlu</i>	
15. Ergenlik ve Madde Kullanımı.....	215
<i>Defne Tamar Gürol</i>	
16. Klinikte Ağrılı Hastaya Yaklaşım; Tedavi, İzleme ve Bağımlılık Riski	229
<i>Levent Tokuçoğlu</i>	
Dizin.....	239

Yazarlar

Dr. Gülcan GÜLEÇ

Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Psikiyatri Anabilim Dalı, Eskişehir

Doç. Dr. Zeki YÜNCÜ

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı,
EGEBAM Ege Üniversitesi Çocuk ve Ergen
Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma ve
Uygulama Merkezi, İzmir

Prof. Dr. Cahide AYDIN

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı,
EGEBAM Ege Üniversitesi Çocuk ve Ergen
Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma ve
Uygulama Merkezi, İzmir

Dr. Rabia BİLİCİ

Erenköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları
Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul

Prof. Dr. Erdal VARDAR

Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Psikiyatri Anabilim Dalı, Edirne

Doç. Dr. Artuner DEVECİ

Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Psikiyatri Anabilim Dalı, Manisa

Prof. Dr. Kültegin ÖGEL

Acıbadem Üniversitesi,
Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul

Doç. Dr. Cüneyt EVREN

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları
Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Alkol Madde Araştırma Tedavi ve Eğitim
Merkezi (AMATEM), İstanbul

Doç. Dr. Cem ŞENGÜL

Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Psikiyatri Anabilim Dalı, Denizli

Prof. Dr. Nesrin DİLBAZ

Üsküdar Üniversitesi, İstanbul

Prof. Dr. Yıldız AKVARDAR

Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul

Prof. Dr. Figen KARADAĞ

Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul

Prof. Dr. Berna ULUĞ

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara

Dr. Yeşim CAN

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları
Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Alkol Madde Araştırma Tedavi ve Eğitim
Merkezi (AMATEM), İstanbul

Dr. Elif MUTLU

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları
Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Alkol Madde Araştırma Tedavi ve Eğitim
Merkezi (AMATEM), İstanbul

Doç. Dr. Defne TAMAR GÜROL

Dr. Levent TOKUÇOĞLU

Sunuş

TPD Çalışma Birimleri bilgi paylaşımının, dayanışmanın ve ortaklaşa üretmenin kıvanç verici örneklerini sergiliyor. Sonuçta kurslardan çalıştaylara, panellerden kongrelere, kılavuzlardan kitaplara dek çok çeşitli ve nitelikli bilimsel ve eğitsel ürünler ortaya çıkmakta. Elinizdeki çok yazarlı, “Alkol Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı” ortaklaşa üretimin yeni ve en güzel örneklerinden biri.

Toplumdaki yaygınlığı, kişilerde yarattığı yeti yitimi ve hastaların yaşadıkları damgalanma/ayrımcılık nedeniyle alkol madde bağımlılığının etkin biçimde önlenmesi ve tedavi edilmesi bir zorunluluktur. Hem sağlık sisteminden ve sosyal politikalardan kaynaklanan sorunlar hem de psikiyatri uzmanlığı eğitiminde standardizasyonun sağlanamaması -eğitim kurumları arasındaki büyük nitel ve nicel farklılıklar var- günlük psikiyatri pratiğindeki alkol madde sorunlarının ele alınmasında hepimizin bildiği eksiklikleri yaratmaktadır. Bu kitabın hasta öyküleriyle desteklenen, uygulamaya yönelik olan yazım biçiminin alandaki açığı bir ölçüde kapatmasını umuyorum. Editörlerin büyük bir alçak gönüllülikle sundukları “Alkol Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı”nın, aslında eseri çok değerli kılan, bu işin mutfağında çalışan, deneyimli ve donanımlı “şefler” tarafından yazılmış olduğu akılda tutulmalıdır.

TPD kitaplığını daha da genişleten bu kitap için Alkol Madde Bağımlılığı Çalışma Birimi’ne ve yazımından basımına dek katkısı bulunan herkesi kutluyor ve şükranlarımı sunuyorum. Ne mutlu üretmekten haz alanlara, ürettikleriyle gurur duyanlara...

Prof. Dr. Tunç Alkın
TPD Genel Başkanı

Önsöz

Bağımlılık psikiyatrisi, psikiyatrinin özel bir alanıdır. Ülkemizde alkol-madde kullanımının ve alkol-madde kullanımına bağlı bozuklukların sıklık ve yaygınlığının artmasına bağlı olarak bu alana olan ilgi giderek artmaktadır. Türkiye Psikiyatri Derneği'nin Yıllık Toplantılarında ve Ulusal Kongrelerimizde Alkol ve Madde Bağımlılığı Çalışma Birimi olarak düzenlediğimiz kurslara ve diğer oturumlara yoğun bir ilgi ve katılımın olması ve katılımcıların bu alanda kaynak kitaplara gereksinimlerini dile getirmeleri üzerine Birimimiz bu kitabın hazırlanmasına karar vermiştir.

Alkol ve Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı olarak adlandırmaya karar verdiğimiz bu kaynak, psikiyatri asistanları ve uzmanlarının, alkol ve madde kullanım bozuklukları alanında çalışırken gereksinim duyacakları değerlendirme, tanı koyma ve tedavi süreçlerine ilişkin teorik ve pratik bilgilerin derli toplu ve uygulamaya dönük biçimde sunulmasını amaçlamaktadır. Bölümler hazırlanırken kanıta dayalı verilerin ve en güncel bilgilerin sunulmasının yanı sıra, ülkemiz koşullarındaki klinik deneyimler ve uygulamaların da göz önünde tutulması ilkesi benimsenmiştir. Bazı bölümlerde kısa hasta öykülerine ve bu öykülerden çıkarılan önemli uygulama bilgilerine yer verilmesinin de klinik pratiğe yardımcı olabileceği düşünülmüştür. Kitabın ana bölümlerine bakılacak olursa, başlıkların bir ders kitabı (textbook) yaklaşımı ile olmaktan çok bir tanı ve tedavi kılavuzu için uygun olacak şekilde belirlendiği görülecektir.

Kitapta dil birliğinin sağlanması için başlangıçta editörler tarafından bir terimler sözlüğü oluşturulmuş; bu sözlük Çalışma Birimi üyelerinden oluşan bölüm yazarlarının bilgisine sunulacak uzlaşma aranmıştır. Yabancı sözcük kullanılmadan mümkün olduğu kadar kaçınılmaya çalışılmıştır. Bu alana özgü terimlerden en sık kullanılanların Türkçe karşılıkları aşağıdaki listede gösterildiği şekilde uzlaşma ile belirlenmiş ve tüm bölümlerde standardizasyon sağlanmaya çalışılmıştır.

Withdrawal: Yoksunluk

Detoksifikasyon tedavisi: Arındırma tedavisi

Aversif: Caydırıcı, tiksindirici

Laps: Kayma

Relaps: Depreşme

Recurrence: Yineleme
Remisyon: Düzelmeye
Craving: İstek, arayış

Bağımlılık psikiyatrisi alanında uzmanlaşan kişiler, bu alanın kendine özgü zorluklar taşıması nedeniyle, bilgi ve beceri eğitimine büyük önem vermektedirler. Alkol-madde bağımlılığı olan hastaların tanı ve tedavi süreçlerinde çeşitli aksamalar olduğu bilinmektedir. Bu aksamalar, bazen klinisyenlerin kuramsal ve uygulamaya dönük bilgilere ve müdahale becerilerine yeterince hakim olmayışlarına, bazen de bu alanda dikkat çekici biçimde varolan “damgalama”ya (stigmatizasyona) bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Hekimler ve hatta psikiyatrlar arasında yapılan bazı araştırmalar alkol-madde bağımlısı hastaların “tedavi etmek istediğiniz hastalar” sıralamasında en alt sıralarda yer aldığını göstermektedir. Bağımlılıkta depresme (relaps) hipertansiyon, diyabet ya da astım gibi kronik bedensel hastalıklarla karşılaştırılabilir oranlarda olduğu halde, bağımlılık hastaları, hastalık seyrinin doğal bir parçası olan depresmeler için hem yakınları hem sağlık çalışanları tarafından suçlanmakta, bu da tedavi süreçlerini, izlemi ve işbirliğini aksatabilmektedir.

Oysa bağımlılıkları tedavi etmeyi bilme gerekliliği için üç ana sebep sayabiliriz. Bunların ilki alkol-madde kullanımına bağlı bozuklukların sık olarak görülüyor olması ve ülkemizde de sıklığın hızla arttığı gerçeğidir. İkincisi alkol-madde bağımlılığının büyük oranda psikiyatrik hastalıklarla birlikte görülüyor olmasıdır. Tanı ve tedaviye yönelik etkili değerlendirme ve girişimlerin yalnızca alkol-madde bağımlılığı tedavi merkezlerinde sınırlı kalmaması, hem genel sağlık hizmetleri hem de psikiyatri hizmetlerinin içinde yer alıyor olması zorunlu görünmektedir. Üçüncü ve belki de en önemli sebep ise bağımlılığın, hâkim görüş ve önyarguların tersine, *tedavi edilebilir bir hastalık* olduğunun bilinmesidir. Alkol-madde bağımlılığına bağlı olarak yaşamları ileri derecede etkilenmiş olan hastalar tedavi gördüklerinde düzelmeye sağlanmakta ve yaşamlarını çok farklı bir biçimde sürdürebilmektedirler.

Alkol Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı yukarıda sayılan nedenlerle, uzmanlık öğrencileri ve uzmanlara alkol-madde bağımlılığı alanındaki mesleki uygulamalarında yardımcı olmak amacıyla yazılmıştır. Meslektaşlarımıza faydalı olmasını diliyoruz.

Çalışma Birimi Adına
Doç. Dr. Cüneyt Evren
Prof. Dr. Kültegin Ögel
Prof. Dr. Berna D. Uluğ

1 Alkol Madde Kullanım Bozuklukları Epidemiyolojisi

Dr. Gülcan Güleç

Önemli Bilgiler

- 15–64 yaş arası dünya popülasyonunun %3.3–4.4’ü esrar kullanmaktadır.
- Amfetaminler ve ekstazi Avrupa’da en yaygın olarak kullanılan yasadışı maddelerdir. Avrupa’da 1990’lardaki genel artışlardan sonra ekstazi ve amfetamin kullanımında bir dengelenme hatta düşüş bildirilirken bazı ülkelerde kokain bunların yerine geçiyor gibi görünmektedir.
- Dünyada 15.6–20.8 milyon kişinin (dünya nüfusunun %0.4–0.5’i) kokain kullandığı bildirilmektedir.
- Dünya genelinde opiat kullanım yaygınlığı %0.3–0.5dir. Pek çok ülke sorunlu opiat kullanıcılarını, “opiat da kullanan çoklu madde kullanıcısı” olarak bildirmektedir.
- Dünya genelinde erkeklerin %54’ü, kadınların %27’si alkol kullanmaktadır.
- Amerika ve Avustralya’da madde kullanan her 5 kişiden biri, yaşamın bir döneminde madde bağımlılığı ölçütlerini karşılamaktadır.
- Dünya genelinde her 100 000 ölümden 39’u (35 alkol, 4 yasadışı madde) alkol ve madde kullanımının katkıda bulunduğu nedenlerden olmaktadır. Alkol ve maddeye bağlı en yüksek ölüm oranı Avrupa’dadır (70/100 000 alkol için, 5/100 000 madde için).
- Nüfusun farklı alt grupları arasında, madde kullanımı ve madde kullanımına bağlı bozukluklarda farklılıklar bulunmaktadır. Toplumda hangi maddenin daha fazla kullanıldığını bilmek önemlidir. Bazı özel etnik gruplarda ulusal normlardan daha yaygın madde problemi olabilir.